

יעקב שמואל ביק: הסופר שעירב בין החסידות וההשכלה

מאת: פרופ' ד"ר ג'אסם רשיד חולו
אוניברסיטת בגדאד/ פקולטת השפות/ מחלקת השפה העברית
מספר הטלפון: 07713126222
דואר אלקטרוני: jasimr.hulu@gmail.com

يعقوب شموئيل بيق, الأديب الذي مزج بين الحسدية والتنويرية

أ.د. جاسم رشيد حلو
جامعة بغداد/ كلية اللغات/ قسم اللغة العبرية
رقم الهاتف: 07713126222
البريد الإلكتروني: jasimr.hulu@gmail.com

יעקב שמואל ביק: הסופר שעירב בין החסידות וההשכלה

הקדמה:

העיון הזה מתעניין בנושא כל כך חשוב למבקרי הספרות העברית שהוא: פעילותו ויצירותיו של יעקב שמואל ביק ואיך הוא מנצל את הדברים האלה לשרת מטרתיה של תנועת ההשכלה. ביק מתרגם מצרפתית וגרמנית ליידיש. כתב רוב יצירותיו על גורלם של יהודי אירופה. והיה עמיתם של רוב מנהגי תנועת ההשכלה בתקופת מוצאי המאה השבע עשרה וראשית המאה השמונה עשרה. בעבודה הזאת, דברתי על השינוי בעמדתו של ביק כלפי תנועת ההשכלה ואיך הוא פונה למחנה של התנועה החסידית, הדבר הזה שפתח עליו האש מצד אנשי תנועת ההשכלה, ואיך הוא השתדל להגן על עמדתו האחרונה. הנושא זה היה כל כך חשוב לחקור בו. על כן השתמשתי בכמה מהיצירות החשובות של הסופר הזה. תכנית המחקר הייתה סובבת על כמה צירים חשובים: ספרו של ביק דברי למשכילים והספר כתבי האחרונים.

הצירים האלה היו אמצע חשוב לשכנע את הקורא של יעקב שמואל ביק. במחקר

הזה השתמשתי במקורות עבריים רבים שדברו על ביק ויצירותיו.

מילות מפתח: ביק, סופר, החסידות, ההשכלה, השפעות.

חשיבות המחקר: חשיבות המחקר נובעת מעצם העיסוק בהשפעת יצירותיו של ביק

על הקורא שלו.

מטרות המחקר:

1. לדון בנושא כיוונו של ביק לכתיבה בנושאים מתייחסים לתנועת ההשכלה.
2. לשפוך את האור על רוב יצירותיו של ביק.
3. ידיעת התייחסותו של ביק לאנשי תנועת ההשכלה ואנשי התנועה החסידית, דרך יצירותיו.

שיטת המחקר: שיטת המחקר היא אנליטית, ולרוב היא אנליטית סמיוטית, מפני שאנו מטפלים בניתוח תמונות שגדושות בסמלים ורמזים וכוללות השראות למשוך את הקוראים ולהשתלט על רגשותיהם.

חומר ואובייקט: בעבודת מחקר זו, שפכתי האור על יצירותיו של ביק, ואיך הוא נצל את יכולתו הספרותית להשפיע על קוראיו. במחקר זה השתמשתי בכמה מיצירותיו של ביק. מספר היצירות האלה היה מכסה את עבודת המחקר שלי.

יעקב שמואל ביק: האוטוביוגרפיה.

ביק: היה סופר עברי ואחד מאנשי תנועת ההשכלה בגליציה. הוא נולד ב-1772 בברודי, והיה חינוכו דתי מסורתי, אחר כך הוא רכש השכלה כללית. ביק למד גרמנית, צרפתית ואנגלית ונסע לכמה מדינות אירופיות. ביק נפגש ב'ר' מנדל לפין, בכיר אנשי תנועת ההשכלה, והיה ידידו וגם כן תלמידו. הוא היה האיש הפעיל בהנהגת התנועה בברודי וגם כן הוא זכה בתמיכת המשכילים הצעירים וסופרים יהודים. מתוך החומר הביגרפי המצוי בידינו היום, אנו למדים כי אביו של י"ש ביק היה רב בעיירה לנצ'נו, והוא העניק לבנו השכלה תלמודית שורשית. עוד ידוע לנו מתוך אגרותיו על אודות פירודו מאשתו

בתחילת שנת 1914. פירוד זה נגרם בין השאר על רקע של סכסוך כספים עם בן-משפחתם אשר בעטיו יורד ביק מנכסיו בעסקי המסחר שלו. דומה היה כי עולמו חרב עליו: אשתו שבה לבית הוריה, לקחה עמה את בנם הבכור והשאירה אצלו את בנם השני, ילד בגיל רך, וזה מת חודשים מספר לאחר מכן. באותן השנים התגורר ביק בעיירה סטאניסלאביק, הסמוכה לברודי, העיר אשר בה השתקע לאחר מכן והכה בה שורשים.

ב-1815 ביק השתתף בפולמוס סביב תרגום ספר משלי לידיש שחיבר אותו ר' מנדל לפין. ב-1817 ביק ערך כתב עת ספרותי בשם "עולת שבת" שהופץ בכתב יד בין המשכילים, אך לא האריך ימים ועותקיו לא הגיעו לידינו. (1)

ב-1921 פרסם ביק תרגום כמה מאמרים ושירים לידיש מצרפתית ומאנגלית. בקובץ "הצפירה" ביק פרסם מאמרים פובליציסטים על תנועת ההשכלה בגליציה. רוב יצירותיו הספרותיות של יעקב שמואל ביק לא פורסמו בימי חייו משום שסבר שהציבור היהודי הרחב אינו בשל עדיין לרעיונות המתקדמים של תנועת ההשכלה.

ברוב ימיו היה ביק מתנגד לחסידות. ב-1823 כתב ביק חיבור סאטירי נגד החסידות בהשראת "מגלה תמירין" של יוסף פרל, ושלא אותו אל פרל לעיונו. אך בסביבות 1826 חל מהפך בעמדותיו כלפי החסידות, הוא תמך לחסידות והתנגד לרעיונות ההשכלה. ביק אף כתב ליוסף פרל והפציר בו שלא לפרסם את החיבור האנטי-חסידי שכתב בצעירותו, והלה הסכים (החיבור התפרסם רק ב-1954, על ידי דב סדן). באופן כללי התייחסו המשכילים, שראו עצמם כקבוצה קטנה של בני עלייה העתידה להביא את אור ההשכלה לעם, אל ביק כאל בוגד בדרך, ולגלגו עליו ועל דרכו. יחד עם זאת, לא ידוע על חצר חסידית מסוימת שביק הסתפח אליה, וכנראה גם החסידים קיבלו אותו בהסתייגות, באשר לא התכחש לגמרי לרעיונות ההשכלה שהיו שנואים על החסידים. הוא עצמו ניסה כנראה לפשר בין רעיונות הנאורות של המשכילים ובין אהבת העם של החסידות, אך השעה לא הייתה כשרה לפשרה כזו, שניצניה נראו בסופו של דבר רק בסוף המאה ה-19. (2)

יעקב שמואל ביק: הסופר החסידי משכילי.

פתיחה:

דמותו של יעקב שמואל ביק (-1772 1931). ממשכילי גאליציה בדורם של לפין ופרל. כבר זכתה לתשומת לב יתירה. הן מפאת עמדתו החריגה במחנה המשכילים בסוגית לשון יידיש הן בשל יחסו האוהד המוצהר כלפי תנועת החסידות בת זמנו. כבר הפך ביק ופועלו לאחד הנושאים המעסיקים את ההיסטוריוגרפיה של ספרות ההשכלה, הן בעברית הן ביידיש. מתוך פירווי עדויות של בני-דורו, ובעיקר מתוך החומר האפיסטולארי שנשתמר ניתן לשחזר את דמותו הרוחנית ולתאר את פעולתו הספרותית ואת מהלך חייו ביתר פירוט. (3)

אכן הביוגרפיה של ביק טעונה עתה הארה מחודשת מכמה בחינות. לעומת הדיוקן של ביק האדם השלו והמסביר פנים לבריות. זה של האיש האמיד זהו תומכם ואפוטרופוסם של האדם סופרים-משכילים נזקקים, השרוי ללא דאגות קיום והעוסק בענייני ספרות ובצרכי ציבור באמונה, מצטיירת עתה לעינינו, לאור החומר הנוסף, דמות שונה מעיקרה. מסתבר כי בתקופות הראשונות של פעילותו היה ביק שרוי במצוקה אישית קשה, הן במישור המשפחתי הן בעסקיו. וזאת במקביל למאבקיו ולפולמוסיו בענייני ספרות ואמונות ודעות, המפותלים והמורכבים יותר ממה שהיה נראה לעין. (4)

בעיותיו האישיות של ביק והשפעתן באופי כתביו:

בעיותיו האישיות של ביק באותן השנים משתקפות בצורה נוקבת בכמה ממכתביו. הוא מגדיר את רחשי האמון ברוב רגש: "מראשית נעורי הודעתי כל דבר העושה רושם בנפשי ובמעמדי. גם עתה יפתח לכל אחד את לבבו. בני שהיה ילד בו מחמדי הטבע, יופי הבריאה ונפש זכה ותמימה נתאחדו. ומראה דמות הילדות הנאווה על פניו חקוקה..אהבה

יתירה אהבתיו. בשעשועיו מצאתי נחת ומרגוע. בשחוק פיו הפיץ ענני הדאגות מלאתי מגזרת המערכה בתתה עלי הרעות". (5)

ביק מתאר את דכאונו ומספר על תנחומי ידידיו, שהגיעו אליו במעמד עגום זה, אך לדבריו, בעיקר היו לו למשענת באבלו האמונה והחכמה הכרוכות זו בזו: "במראה היקרה הזאת תשמח האמונה את לבב אוחזי בקרנות מזבחותיה, תוליכם למצוא בבריאת האדם החכמה והתבונה המאירה מכל מעשי הבורא אין הקר לתבונתו". (6)

בשנת 1821 מעיד ביק על ההתאוששות שחלה בחייו הן מבחינת מצבו החומרי הן במשפחתו: "בביתי חיים ושלום. את פרנסתי אני מוצא בעבודתי, לומר מדעים בבית חנוך הסוחרים (רעאלשולע) והתלמידים המתחנכים שם פטורים מלמד קשת עם בני יהודה". (7) ביק היו לו פעילות ציבורית בשעת מגפת הכולרה אשר פקדה את האוכלוסייה בגאליציה בראשית שנות השלושים, ואשר הוא עצמו היה לבסוף אחד מקרבנותיה. לטריס מעיד על הימים ההם: "בעת ההיא שוד פתאום בא על הארץ, הוא החולי לא ידעו שחרו, הנקרא בשם חלי-רע". (8)

ואילו יצחק ארטור, ידידו של ביק וכן עירו, מתאר מגפה זו בחרוזים. המגפה אף גרמה רעב ומצוקה, וצורכי המזון נתייקרו. ביק היה פעיל באותם הימים בארגון עזרה לנצרכים. לפי עדותו שמעו ראשי הקהילה בעצתו כיצד להכין מזון זול לרעבים, לפי המתכון של האנגלי ראופרט. (9)

יש כמה קווים על תכונותיו ועל אורח חייו של ביק, ובכלל זה על נטייתו לצמחונות: ביק היה כל ימיו איש מתנוסס היה, הכל היה מתנסה בנפשו אם היה יכול לעמוד בו. ימים רבים היה מבלי לאכול בשר או שום דבר מן החי.

ביק מגדיר את עצמו בשנת 1826 בנימה של הצטנעות בכל הנוגע למשא ומתן הרעיוני עם הזולת בזו הלשון: "כל מכירי יודעים שאין אני בעיני לא שופט בישראל ולא

שוטר השוטרים. ובאמת מי אני שאהיה מוכיח ומבקר מדות האנשים סביבי. הלא כל זמני אינו מספיק לבקר ולהוכיח את עצמי ונפשי יודעת חסרונותיה. מי ברוח עור או חרש או אלם כמוני". (10)

תרגומו של ביק ליידיש, נקודת המוצא של השכלתו:

אחד הגילויים הראשונים לעמדותיו החריגות והלא-שיגרתיות של ביק בעולמה של תנועת ההשכלה וספרותה בגאליציה היה תפקידו הייחודי בפולמוס מסביב לתרגום ליידיש של ספר משלי בידי מנחם לפין. ידידו ורבו, אשר עוקצה היה מכוון נגד התרגום הזה ומחברו, נקט ביק, מדעת או בהיחס הדעת, עמדה עקרונית בשאלת מעמדה של לשון יידיש בחיי יהדות פולין בדורות האחרונים.

את עיקרי דעותיו בסוגיה זו הביע באיגרתו אל פדר הרצופה מובאות במקור הצרפתי מתוך דברי ההיסטוריון הצרפתי באנאז' על קורות העם היהודי, ומתוך דברי שיר מאת הפילוסוף וולטר. הדי פולמוס זה עם פדר, על תוצאתו המעשית, מניעת פרסומה של החוברת 'קול מחצצים' שהיתה עלולה לפגוע קשות באישיותו של מנחם לפין. (11)

איגרתו של ביק בזכות תרגומו של לפין היא בגדר מסמך רב-משמעות להבנת עולמו הרוחני רב-הפנים ורב-הסתירות של ביק. זיקתו למחנות שונים ביהדות, שנתגלו מאוחר יותר בתנופה רבה, כבר מסתמנות כאן בשולי דבריו הללו. קיימת כאן המודעות של משכיל הרואה את עצמו שרוי במערכה על הגנתם של נכסי ההשכלה וספרותה, והחושש שמא התקפתו המוחצת של פדר עלולה לפגוע לא רק באישיותו של לפין, אלא גם במעמדה של תנועת ההשכלה ובמוניטין שלה. (12)

דרך הגנתו ומידת מתן הצידוק של ביק לתרגום ספרי התנ"ך ללשון יידיש המדוברת בפולין היא שונה באופן יסודי מן התפיסה המקובלת על עמיתיו לדעה, המשכילים מקרוב

ומרחוק. נוכח היחס אל יידיש כאל לשון עילגים, שיש לזנוח אותה למען הגרמנית הנכונה, ונוכח הצידוק המקובל פה ושם של שימוש בפרסומים ביידיש מטעמים תכליתיים ותועלתיים בלבד, לשם הפצת הרעיונות והערכים של ההשכלה בקרב המוני העם, הנזקקים לשפה זו, מצטיין קו-הסנגוריה של ביק בשוני שבו ובייחודו.

ראשית, ביק נאחז באסמכתא של שלשלת היוחסין של יידיש בהוויה של חיי הרוח המסורתיים. הוא טורח להזכיר ליריבו: "כי בה דיברו אבותינו ואבות אבותינו בארץ פולניא זה כארבע מאות שנה". (13)

ביק, החוזר ומטעים באיגרת זו את חרדתו לגורלה של תנועת ההשכלה נוכח יריביה, גם תובע יראת כבוד לשפה זו, שכן: "בה דברו חשבו ודרשו הגאונים ר' משה איסרלש, ר' יואל סירקיש, ר' יהושע פלק ור' שבתאי כהן זכרונם לברכה, בלשון הזה שמענו מדבר את ר' אליהו מווילנא ז"ל". (14)

כשם שביק מסתייע באסמכתאות מן ההוויה המסורתית ומן היהדות התורנית של דורות ראשונים ומצביע עם זאת על ההישג האיכותי של תרגום ספר משלי ליידיש בידי לפין, לעומת רמת התרגומים של התנ"ך ליידיש שקדמו לו, כך הוא גם מביא הוכחות לחיזוק עמדתו מן העולם החיצוני. יתירה מזו, הוא משתדל למצוא גזירה שווה בין מעמדה של יידיש כלשון ובין חזיונות מקבילים בהתפתחותן של לשונות עמי אירופה. (15)

ביק בא ללמד גזירה שווה מן היחס החיובי אל דיאלקטים לשוניים הרווח אצל העולם. הוא מוצא כאן מעין חלוקת תפקידים טבעית ומוגדרת. כשם שהאיכרים עמלים קשה כדי: "להכין מזון וצידה לחכמים ונבונים. מצד היושר והצדק לא ימנעו מתת מחיה לנפשם ולזון שכלם בלשון העם, ובדרך שיוכלו להבין... ההמון הוא מניח הלשון בכל עם ועם ובראשית הנחתו אין הבדל בין שפה לשפה, כי אם ובמיעוט האותיות והתנועות בשפה זו מבשפה אחרת וכולם מגומגמים המה בראשיתם, לא תואר ולא הדר להם. אך ורק הפילוסופים יעשו מהחומר כלי נחמד ויצירה נפלאה". (16)

דמותו רבת-הסתירות של ביק, על ספקותיה וחיפושיה, באה לידי ביטוי גם בעקבות פולמוס נרגש זה על מעמדה של לשון יידיש. שכן איגרתו זו אל פדר היא רק אחד הגילויים לעמדתו בשאלת מעמדה של לשון זו. באותה שנה עצמה, שבה כתב את דבריו אל פדר, אף תוך דברי שידול הרצופים איומים כדי לשכנעו שיגנוז את הסאטירה שכתב בגנותו של התרגום ליידיש, הוסיף ביק הסברים אחרים: "העוסקים בגפ"ת לבד ולא הביטו במקרא, בדקדוק וביתר החכמות, ולא נתן החכם היקר את עיניו לפעול על חלק הטוב המצפים ונצרכים לעזרתו האוחזים בזה וגם מזה לא נחה ידם, ולא בנה בנינים ולא עשה חלונותיהם לחצר מאופל, כי עתה היה מעשהו על הכלל כלו". (17)

מוטיב היה אפוא, ממשיך ביק בהרהוריו הללו, אילו מנחם לפין, רבו וידידו הנערץ, היה משליך בעיקר את יהבו על אותם יודעי הלשון העברית, העשויים להטות אוזן להטפתו המשכילית ביתר שאת, ונימוקו עמו: "כי החפצים ללמוד תבונה יעמולו מראשית להבין לשון עברי ואותן שגם זה לא יעשו בלעדי זאת יהי פעולתו להם לזר.. כי עתה היו לנו ממנו חבורים טובים ומועילים". (18)

גורלו של העם היהודי בכתיבתו של ביק:

פזורי כתביו של ביק ושרידיהם יש בהם מן המגוון הז'אנרי והענייני רב-הפנים. בנוסף לאיגרותיו מצויים כאן תרגומי שרידה, סאטירה מומחזת, ביוגרפיה. כן בולטים במכלול זה גם דברי הפובליציסטיקה המעטים, בעלי המצע ההיסטוריוסופי המודגש, שיש בהם כדי להעיד על אמונותיו ודעותיו של ביק בהשתלשלותו. (19)

ביק הכריז כי: "אומה נכבדה ונפלאה! בשטף הזמן לא נבלעת.. וכאשר רדפו אויביך אחרך לשפוך דמך לגלוליהם ולהבליהם, אז בקרנות המזבח עבד נאמן לאל אחד, אחזת, לחקור אחרי סיבות של הצרות הרבות והרעות אשר ירעו לנו עתה". (20)

המניע המנחה את ביק בעיונו בתולדות עם ישראל בתפוצותיו הוא רפורמטורי-אקטואליסטי. הוא אף מצהיר על מגמה זו בהטעמה יתירה: "ולמען נדע את אשר ביכלתנו לעשות נשים עין אל דברי הימים הקדמונים לראות משם תהלוכות הזמן ופעולות בני אדם אשר היו אז, דרכיהם ומדותם.. על ידי התבוננות הזאת יראה לנו הדרך אשר נלך עתה". (21)

ביק מדגיש את מצב הקידמה בחברה האירופית, שהוא כתנאי בל יעבור לרווחה ולרגיעה בדרך התפתחותה של החברה היהודית השרויה בתוכה. לעומת זאת, כשהגיעה העת שהתקדרו שמי החכמות בעברים, ומדות הטובות רחקו נדוד ועזבו את תבל הזאת, ורבו כמו רבו מדות הרעות על פני האדמה, אז החלה השנאה לרדוף את ישראל במרירות. (22)

על הנושא הזה ביק מדבר: "מצב זה של שנאת ישראל היה גם בעל השלכות שליליות על חיי התרבות היהודית ועל הקיום הכלכלי כאחד... אם גרש יגרשו ממדינה למדינה, כי לא יכול למצוא מחיה ולהתפרנס בפרנסות שאננות, כמו המלאכה ועבודת האדמה, שבעליהן מקבלים מזונותיהם מיד הבורא בלי אמצעי". (23)

שלא כדרכם של משכילים בני זמנו וסביבתו, נותן ביק את דעתו למצב של לימוד התורה ושל תנאי-הקיום של הישיבות, הנפגעות אף הן באוירה של שנאת ישראל והריאקציה המשתררת במדינות אירופה. הוא רואה בעין יפה את גילויי הטיפול של לימוד התורה אף בעתות של צרה לישראל ומעלה על נס את תופעות ההתעוררות הרוחנית בעידן זה.

ברוח מגמותיו לגישור ולמזיגה, הוא גם מציין באותו מעמד את פועלה המבורך של החברה המשכילית: "נפוצו ענני הסכלות ואורות החכמה החלו להבקע ובאשכנז צרפת וספרד ושאר ארצות שאנשים עלו למדרגה היקרה בחנוך הכולל, וזכו להקרא בשם מדינים

, קמו בעלי דעה ושכל בין העמים והתחברו להשלים נפשם ואת נפש רעיהם בכל מדע ותבונה, בכל מלאכת מחשבת, ובכל דבר הנצרך לחברה האנושית... ועל ידי הקמת בתי מדרש לכל חכמה בעירות המרובות באוכלוסים השתלמו החכמות ועלו לגבהות, שאנחנו מתפלאים עליה עתה". (24)

התפתחות מופלגת זו של החינוך והמדעים היא שהשפיעה לטובה גם על עם ישראל, חוזר ומטעים ביק: "כי מטבע החכמות הוא להצליח כל יושבי תבל.. חדלה שנאת הדת ובאה אהבת אדם תחתיה, והחלו העמים לחבב את ישראל באשר המה אדם". (25)

על רקע תמורה משמעותית זו במעמד עם ישראל בעיני אומות-העולם מעלה ביק את התביעה, בת הזמן והמקום, לטפח את החכמה ולהרים את קרן המלאכה בקרב החברה היהודית בגאליציה. הוא מזכיר לטובה בהקשר זה את בתי-החינוך שכבר נוסדו בטארנופול וברודי, ומביע תקווה שכל ענפי הלימודים וההשתלמות, בתחומי היהדות והמדעים כאחד, ימצאו תומכים בכל אתר ואתר. (26)

התייחסותו של ביק לעבודה והמלאכה:

ביק מייחד בעיקר את הדיבור על חשיבותן של המלאכה ועובדת האדמה. כמי שעסק בעצמו במסחר, ואף התנסה בתחום זה בכשלונות ובהצלחה כאחד, הוא יודע גם יודע להסביר את מגבלותיו ותהפוכותיו של עיסוק זה, שכן: "המסחור הוא עוסק בקניות ומכירות מוצאי האדמה והמלאכה, והסוחר פרנסתו אחוזה בצער ודאגה, חיי תלויים בשערה הנשקלת במאזנים אשר ביד ההצלחה והמון שקרים וערמומיות נכונים להשפיל מעשי הסוחר אם לא אמיץ הוא לבעוט בהון ועושר שאינו כל יושר ולבחור באמונה". (27)

הוא קובל על היחס הרווח של זלזול בעיסוק במלאכה, ומציין בטורניה: "המלאכות נעזבות לעניים ולהמונים ולא יתקרנו אליהם רק רעבי השכל והרעבים ללחם ונודדים למצוא מחיה להם ולאנשי ביתם". (28)

אשר על כן עיקר הטפתו של ביק מכוונת כאן לשכנע בדבר חשיבותה של עבודת האדמה, ומה גם כי "מלכי ארץ יאבו לתת לנו שדות וכרמים להסתפח בנחלתם, כי רק בעבודת האדמה על-ידי המלאכות תתמעט הדלות והעניות מן האומה". (29)

אין הוא רואה כלל אפשרות אחרת להיחלץ מן המצוקה שבה שרויים המוני העם היהודי. ביק אף פונה כאן להיענות בתרומת כספיות לשם מימושה של מטרה זו.

כבר מצביע ביק לפני קהל הקוראים התורני על האסמכתאות שמצא בתלמוד בדבר התועלת שבעיסוק בעבודת האדמה. כבר כאן ניכר אצלו קו זהיר ומתון, תוך חיפוש אחר נוסחה משותפת לתנועת ההשכלה ולמסורת היראית-תורנית. (30)

ביק והתייחסותו לשונאי ישראל:

ביק יוצא מגדר מתינותו ומגנה בנימה בוטה את רודפי המשכילים, שוחרי החכמה, בהכריזו: "אשרי המסתיר נרדפים מחמת רודפים מקנאים. אשרי הממציא לעיפים מרגוע אצל החכמה. כי רק שם המרגוע, שם עיף ינוח". (31)

בפנקס הטיטוטות של ביק מוצאים אנו גם את רשימותיו על גילוייה של שנאת ישראל לתקופותיה, והסברת סיבותיה. דבריו הללו, אשר לא נתפרסמו בדפוס זמן כתיבתם לא ידוע, אינם עולים במלואם בקנה אחד עם החזון המשכילי האופטימי המשתמע מתוך כתיבותיו האחרונים. (32)

ברשימתו זו תוהה ביק על סיבותיה ושורשיה של שנאת ישראל, והוא מוסיף את הסברו: "מקדמת דנא היו ישראל שנואים מאד למוצרים שאנו גולים אצלם יותר מכל אומה ולשון מפני שהם חושבים אותנו למקללי השם ולרוצחי משיחם שלהם. יחד עם טופוח הזיכרון של צער מיתת משיחם מעיניים שלו.. היה חשקם בוער להתענג בשפיכת דם ישראל ולנקום דם הצרים שלו". (33)

בהקשר זה הוא מזכיר את מסעי-הצלב שנועדו לגאול את הקבר הקדוש מידי ישמעאל. הוא מעלה את זכר סבלותיהן של קהילות ישראל, בציינו: "כמה צרות משונות ואכזריות עברו על ראשינו מחמת שנאתם וקנאתם זו, אלא שקנאות זו נתרופפה עם הפילוג לכתות שחל בכנסייה הנוצרית לפני כשלוש מאות שנה בקירוב, שכל אחת מהן חושבת את צרתה למינות רעה והיו מחלישים זו את זו". (34)

בעיקר רווח ליהודים, בעידן הארצינונאליזם באירופה, הוא מדבר: "לאחר שנקבע שחר החכמות היקרות... והתחילו להתחבר זה עם זה וזה עם זה לתור במעשי ה' ולחלוק לו כבוד והדר על בריותיו הנפלאות אשר ברא בעולמו עד אשר נתקרר חומם ונפשר ארס קנאתם באורך ימים, בעידן זה חלו תמורות חיוביות, של קירוב הלבבות, בין בני דתות שונות וניכר גם שיפור באורחות המוסר. מכאן היו גם השלכות לתמורות במשטר המדיני, מפאת הסבלנות הגוברת והולכת, או כלשונו". (35)

לפי תיאור זה העם היהודי יצא איפוא נשכר הרבה מן התמורות שחלו בעידן הארצינונאליזם והאמאנציפאציה. עם זאת אין ביק נתפס כאן לדגם האוטופי הרווח בפובליציסטיקה המשכילית, המסתמן גם בספרו, והמעניק על דרך ההכללה תדמית הומאניסטית לחברה הנוצרית כולה בעת החדשה. בתיאורו זה הוא מקפיד להבחין בין "החכמים", "הישרים" ו"המון העם". הנה החכמים השפיעו בגישתם ההומאניסטית והמתקדמת גם על השרים, המקשיבים לקולם לגמרי. ואילו בין המון העם עדיין נשתיירה הטינה הישנה כלפי היהודים עד היום. (36)

השוני בראייתו ביק את מעמדם של היהודים באירופה בזמן החדש, לעומת זו שמתבטאת בספרו זה, ניכר כאן היטב במקום שהוא מצביע על שלב חדש באנטישמיות, וזאת ככל הנראה תוך התייחסות לעידן הריאקציה באירופה, לאחר התמוטטות המשטר הנאפוליוני.

את התהליך הזה מסביר הוא בזו הלשון: "זה מקרוב מצא אלהים את ענינו לעורר עלינו שנה חדשה והקים עלינו דורות חדשים שירשו חכמה שלפניהם, אבל לא את יקר מדותיהם וטוב לבם, ונתגאו בחכמתם עד להשחית וידמו מי שאין לו ידיעה בחכמותיהם לבהמה שאינו כדאי למין האנושי כלל. ובפרט את עם ישראל התחילו לראות בעינים רמות, ולהבזותם בחיבוריהם ולקבול עליהם מסירת המן בפני מושלי הארץ". (37)

ולא עוד אלא שונאי-ישראל, הבאים עתה מחוגי החכמים הללו, מצליחים להשריש את יחסם העוין בלב מושלי הארץ, ואילו האיש מתוכם המרהיב עוז בנפשו ללמד סנגוריה על עם ישראל נראה להם משוחד, שכן הסכים כביכול, להשכיר קולמוסו לישראל. (38)

ביק הולך ומונה את טיעוניהם של שונאי ישראל, שהם עתה בעלי רקע כלכלי וחברתי: "הם אמרו: אומה זו עצלנית בטלנית מחוסרי נקיות מחוסרי חכמה מחוסרי אמונה. אוכלים לשובע ולרויה בחיי תפנוקים מיגיע כפם של עובדי אדמה הניזונים בפת חרבה. הללו עוסקים בסרסרות ומזיגות של שכרות.. והללו עוסקים ועמלים לפרנס את כלל יושבי המדינה". (39)

ביק והתייחסותו לחסידות:

נודע לנו גם מתוך ההתכתבות הפולמוסית שלו עם הרב שלמה יהודה רפפורט ידידו, נוכח שינוי יחסו לחסידות. שי"ר, המספק לו לביק ידיעה בעלת עוקץ אנקדוטארי בגנותם של חסידים, מוסיף לכך את דברי העידוד שלו הדו-משמעיים: "ואחרי ידעת.. זה גם הידיעה בקורות העולם ולכתבם כפעם בפעם, ראוי לך לשקוד על זה.. ולרשום בכל יום כל אשר הוגד לך ואשר תאמין מצדיקי הדור ומעשיהם.. עוררתי לרשום קורות זמננו. זאת פעולתי מכמה שנים והרשימות הללו יראו את אור השמש רק אחר שיסתמו עיני מהביט באורה". (40)

אמנם ביק מודע לעובדה שמסורת הז'אנר הביוגראפי כבר קיימת זה כמה וכמה דורות בישראל. מאז ומתמיד קמו סופרים: "אשר למען תת עונג זה לבני עמם, ציירו לעינינו דורות השרידים.. מהתרחקם בזמן ובמקום ריחוק גדול מהם, לקטו וסדרו רק מה שנמצא בספרים, והמשמעות אשר נשמעו זמן רב אחר פטירתם". (41)

עם זאת הוא מוצא מגבלה בפועלם של אותם ביוגרפים החיים בהרחק של זמן מתקופת פעולתן של הדמויות עצמן המגולמות על-ידיהם בביוגרפיות הללו, אשר על כן הם נאלצים להסתפק בחומר ספרותי ותעודתי בלבד, ללא אפשרות של קיום מגע ישיר עם חיי העבר שבהם היתה שרויה הדמות הביוגרפית ושבהם פעלה את פעולתה. (42)

ברשימות הביוגרפיות הללו, כפי שנשתמרו בכתיבתו של ביק, הוא יחד הנטייה לרישום עובדות ביו-ביבליוגראפיות והמגמה לשלבן בתוך מסכת אפולוגטית-מפארת, כמנהג הדור, בספרות ההשכלה ובספרות התורנית גם יחד. (43)

בכלל פעילותו הספרותית של ביק מורגשת היטב זיקתו לשיירה, אי כי הישגיו בתחום זה אינם מרובים מבחינת הרמה הפיוטית. בדרך כלל עסק בתרגומים-עיבודים מן השיירה הצרפתית וגם מן האנגלית. הוא נמנה עם אותם משוררי גאליציה וסופריה המעטים שנזקקו ללשון הצרפתית וספרותה במקורה.

יחסו של ביק כלפי ז'אנר הסאטירה לא היה עקבי ויציב, והוא גם משמש כאחד מסימני ההיכר להתפתחותו הרעיונית, בעיקר כשהדברים אמורים כמובן האנטי-חסידי. יחסו זה של ביק נע למעשה בין גינויו של השימוש בנשק הסאטירה לבין כתיבת סאטירות בעצמו. (44)

בנוסף הזה הוא אומר: "בקהל הצלילים מהמון לא תחד כבודך. כנורך ועטך אל תחלל בזה. ההיתול והאירוניה נאים למחבלי כרם הש"י ולא למתוקנים בו". (45)

הוא מדבר על הרעש והמבוכה שנתחוללו בעולם הנשמות, וזאת במקביל לתגובה בעולם הנשמות המעציבה בשל המלחמה שבין המשכילים לבין החסידים: "משוררי ישורון

צעקו חוצה, וויזל ולוצאטו מר בכו, והקדמונים והאמצעים והאחרונים, כלם שמו פניהם ורצו אל שער ההיכל לבקש בתחנונים מניעת כוונתך. והיו ביניהם פייטנים מכל מין ומין. וכלם אחת קולם בשיר השמיעו". (46)

אך עיקר נטייתו של ביק לסאטירה, הלכה למעשה, נתגלה בחיבורו הגנוז בגנותה של החסידות, מראשית שנות העשרים. יש בו עניין רב הן מפאת טפוח הז'אנר של הסאטירה האנטי-חסידיית על דרך ההמחזה הדראמאטית, והן מפאת גלגולי עמדותיו של ביק כלפי תנועת החסידות.

"הרבן יושב במרכבה מעוטף בבגדי משי ורקמה, וכובע של צובל בראשו. לפניו הולך שמעיה הגבאי אוחז בידו הלולקה הגדולה, וסגן הגבאי בצד שמעיה נושא הכיס מלא טוטין. ואחריהם ג"כ לפני המרכבה שני כתות מנגנים. וסביבות המרכבה יהודים טובים שזכו להיות במקוה עם הרבן ואחורי המרכבה הולכות נשים צדקניות". (47)

לפנינו חיבור אנטי-חסידי עוקצני מובהק. לא ייפלא אפוא שביק היה מעוניין לאחר מכן להשכיחו עם שינוי עמדתו כלפי החסידות. סאטירה עוקצנית זו אינה כלל הביטוי היחיד ליחסו העוין של ביק לחסידות לפי שנתחוללבו המפנה. יש בידינו עדויות ישירות על יחסו זה בשלבים שונים של פעילותו, שקדמו לכתיבתו, על פי רוב מתוך החומר האפיסטולארי שנשתמר. (48)

עמדתו של ביק כלפי החסידות החל בה שינוי וגם כן כלפי הפילוסופיה שלה מתוך זווית-הראייה האישית שלו: "אמור נא, איך לא יכאב לנפשי ואיך לא אאנח לפני כל שומע, ואיך לא ילבנו פני כסיד הלבן שבהיכל, בראותי מחברת-ועשית הכל אחר כך בלי רשותי והסכמתי, והצגת לכבוד ישראל, דברי קטטה מאנשים אשר מואסים ברבני ישראל.. ואך בנכרים ימצאו נחת". (49)

ביק לא הסתפק בהבעת תמיכתו לחסידות בכתיבותיו, הוא השתדל לשכנע את כמה מחבריו המשכילים, לרוב היו סופרים לכתוב בצורה מתועה על החסידות: "שהיא לא תודיע

לנו שום דבר בהחלט, ושכלנו אשר יתעסק בה לא יקנה על ידה חדשות לא נודעות לנו מאז. וכי הדברים שנשתדל לדעת ואשר המה גדולי הערך שכל אדם בטבעו יחפוץ לחקורם על תכליתם, לא נוכל להשיג ולבוא עליהם על-ידי הדרישה בהחכמה הזאת, וכל עמלנו הוא לריק. כי קצרה השגתנו מלהשיג ולהבין היטב המושגים המיוחדים להם ושכלנו הוא מוגבל מאד מלצייר אותם". (50)

כמה מחבריו של ביק משתדלים אפוא לישוב את ספקותיו של ידידם ולסתור את טיעוניהם. הם קוראים לו לחזור בו מדרכו החדשה אשר בחר ומוספים לדבר על לבו: "היאות לאיש נבון כמוך להתחבר עם הפתאים אשר ידברו בלתי הבין, וללכת בדרכי הסכלים אשר משנאתם את החכמה ומחסרון הידיעה בה, יפנו עורף לה ולא ירצו להטות אזנם לדברי תבונה". (51)

בשנת 1821 בלוח חבירו של ביק עדיין מבקש את הגנתו וחסותו של ביק נוקח המקטרגים עליו. תוך כדי כך הוא מצהיר לפני ביק, המשכיל הנאמן, על דבקותו הבלתי-מעוררת בחכמה: "וכי אחד משולמי אמוני המשכילים אנכי כמו אז כן עתה, וכי עד זקנה ושיבה אהבת החכמה ודורשיה מלוח לבבי לא תמהה". כדי לגרום קורות-רוח לביק. הידוע באותן השנים ביחסו המסויג לחסידות וברתיעתו מפני השפעת תורת הקבלה בחיי יהדות פולין. (52)

ככל הנראה בהשראת עמדותיו המיליטאנטיות בנידון, משבץ בלוח במכתבו זה דברים שבבדיחות הדעת על חשבון הזוהר. הוא מדבר במליצה נעימה אין כמוה במליצות כתבי הקדש. הוא שואל את ביק המשכיל דאז את שאלותיו ברוח ההיתממות האירונית: "הגד אם טוב טעם ודעת לך אם יש בהבלי הגויים מגשימים בתוארים נשגבים כמוה? ומדוע תשגה בני בזה ותחבק ספרים נכרים ומהספר הקדוש ההוא תעצום עינים ותאמין עוד לדברי הגאון יעב"ץ כי לא מבטן התנא יצא הכרך הנורא ההוא? כיד המליצה השופעת,

האופיינית לכתיבתו. מביע בלוך באותה איגרת את רחשי ידידותו לביק, ושואל אותו איך הוא מחליף את דרכו המשכילית לדרך החסידות? (53)

ביק אכן השתדל מצדו לקרב אליו את בלוך ואף הושיט לו סעד בדרכים שונות. במלים נמלצות הוא קורא לו לשוב מנדודיו המאכזבים לגאליציה ומובטח לו כי ימצא שם אווירה של אהדה וידידות כנה. וגם כן ביק לועג להאשמותיהם של כמה סופרים משכיליים בדבר מקרים של רדיפות מצד החסידים שהגיעו עד כדי שפיכות דמים. ואילו לטענתו הפילוסופיה וההתחכמות הן הן שגרמו לא פעם שפיכות דמים גדולה מזו לאין שיעור. מן הראוי לציין את הקישורים האסוציאטיביים של המהפכה הצרפתית בדעותיו וטיעונו של ביק. (54)

הטיעונים שנגד ביק מצד אחד המשכילים שלמה יהודה רפפורט שהאשים את ביק באשמות אישיות חדשות, שהן לדעתו בגדר פועל יוצא של הצטרפותו למחנה החסידים. הנה כי כן הסיבה לחוסר הבהירות של ביק ביחסו הדו-משמעי לשמשון בלוך ולהקדמתו. שי"ר גם משתדל במכתבו להבהיר את יחסו האמיתי לחסידות, נוכח טענותיו של ביק כלפיו, שהשמיען במכתביו הקודמים. כך הוא דוחה בתוקף את הטענה שהוא מזלזל בכבודם של אותם ר' אלפים חסידים מאמינים, אשר ביק הצביע על קיומם. אין הוא מתכונן: "ויש בהמון זה אנשים ישרים ותמימים הרבה מאד, אשר אהבתים.. הלובשים גאווה וגאון ומכנים עצמם בשם רבי ומסיתים את ההמון, יודעים את חסרונם ומכוונים לרמות". (55)

מעטות הן יחסית העדויות שנשתמרו על ימי חייו האחרונים של ביק ועל טיב קשריו האישיים. מתוך כמה גילויים של פעילותו הציבורית באותן השנים מצטיירת דבקותו בסיסמאות אהבת ישראל אשר העלה בפולמוסו שם שי"ר. ביק משתדל בדבר התרת עגונה, הוא משדלם להיענות לפנייתו בנימה אפולוגטית: "הכי זה דרך אחד מבני ישראל המפוארים ברחמנות ובביישנות? ויושבי הארץ בראותם בגידה כזאת בנינו ישפטו על אבדן

מידות הישרות אשר לנו מאז לנחלה. ומדת הרחמנות היא התכשיט האמיתי של האיש הישראלי, מימי קדם דורות עולמים. ובזכותה אנחנו לפליטה ברוב הצרות והתלאות". (56)

לבסוף צריך לומר: דומה כי ביק לא הצליח להשתלב במחנה החסידים אשר לימד עליהם בלהט. פרט לאותן ידיעות עמומות כעבור שנים, אין בידינו ידיעות מהימנות ומאוששות על כך. דומה כי נכונה היא בדרך כלל קביעתו של א"מ ליפשיץ, אם כי אינה נסמכת על עובדות של ממש, לאמור: "אי-אפשר לחשוב, כי אמונתם של החסידים בחברם החדש היתה שלמה, וביחוד בראותם, כי גם בעזבו את ההשכלה לא עזב את ידיעותיו החיצוניות". לעומת זאת ידוע על פעילותו של ביק בקרב חוגי המשכילים ואף על קיום קשרים עם כמה מהם. זיקה זו באה לידי ביטוי ביחסו למורשתו הספרותית של ביק, כבר לא הספיק לחזות בתפנית שחלה בו, ביחסו לחסידות. אם כי בדברי הפולמוס שלו ביק התנער מכמה בחינות מן המורשת הארצינאליסטית.

אף כמה מן ההערכות המאוחרות יותר, בתחום ההיסטוריוגרפיה של ספרות ההשכלה, נתפסו לעתים לראיית אישיותו ועולמו הרוחני של יעקב שמואל ביק באספקלריה סכמאטית, מתוך נטייה לאקטואליזם אידיאי, תוך שימוש בסטיריאוטיפים מאוחרים יותר של לאומיות דתית וחזרה בתשובה או "רומאנטיקה ריאקציונית" ו"ידישיזם זעיר בורגני".

לאימתו של דבר מצטיירת דמותו של ביק לאור החומר שבכתב ושבדפוס, הנחשף מחדש בהדרגה במרוצת הזמן, כאישיות מורכבת יותר, הנקלעת, מעבר להצהרותיה הגלויות, לסתירות פנימיות בחתירה המתמדת למצוא את המזיגה הנכספת בין האידיאליים של ההשכלה לבין היהדות התורנית ותנועת החסידות, תוך היטלטלות מתמדת בין ראצינאליזם אליטיסטי לבין עממיות יהודית טבעית היוצאת מן הלב. מגמות אלה פועלות בקרבם כבר החל בראשית דרכו, ומסתמנות בהדגשות מתחלפות בפרקי חייו השונים, והן גם באו ללמד לא רק על ביק האיש, אלא גם על זרמים ומגמות בקרב תנועת ההשכלה בגאליציה.

המסקנות:

1. יעקב שמואל ביק: היה סופר עברי ואחד מאנשי תנועת ההשכלה בגליציה.
2. בסביבות 1826 חל מהפך בעמדותיו כלפי החסידות, הוא תמך לחסידות והתנגד לרעיונות ההשכלה.
3. בעיותיו האישיות של ביק בתקופה מסוימת משתקפות בצורה נוקבת בכמה ממכתביו.
4. אחד הגילויים הראשונים לעמדותיו החריגות והלא-שיגרתיים של ביק בעולמה של תנועת ההשכלה וספרותה בגליציה היה תפקידו הייחודי בפולמוס מסביב לתרגום לידיש של ספר משלי בידי מנחם לפין.
5. פזורי כתביו של ביק ושרידיהם יש בהם מן המגוון הז'אנרי והענייני רב-הפנים.
6. ביק יחד הנטייה לרישום עובדות ביו-ביבליוגרפיות והמגמה לשלבן בתוך מסכת אפולוגטית-מפארת, כמנהג הדור, בספרות ההשכלה ובספרות התורנית גם יחד.
7. עיקר נטייתו של ביק לסאטירה, הלכה למעשה, נתגלה בחיבורו הגנוז בגנותה של החסידות, מראשית שנות העשרים.
8. ביק לא הסתפק בהבעת תמיכתו לחסידות בכתיבותיו, הוא השתדל לשכנע את כמה מחבריו המשכילים.
9. לאימתו של דבר מצטיירת דמותו של ביק לאור החומר שבכתב ושדפוס, הנחשף מחדש בהדרגה במרוצת הזמן, כאישיות מורכבת יותר, הנקלעת, מעבר להצהרותיה הגלויות, לסתירות פנימיות בחתירה המתמדת למצוא את המזיגה הנכספת בין האידיאלים של ההשכלה לבין היהדות התורנית ותנועת החסידות.

שולי המחקר:

1. שמיר, תמרה. ביק: הסופר החיי בין שני עולמות. עם עובד (תל-אביב 1999). עמ' 97.
2. שם. עמ' 101.
3. ורסס, שמואל. מגמות וצורות בספרות ההשכלה. מאגנס (ירושלים 1992). עמ' 110.
4. שם. עמ' 111.
5. ביק, יעקב שמואל. דברי למשכילים. דביר (תל-אביב 1933). עמ' 42.
6. שם. עמ' 65.
7. שם. עמ' 71.
8. מנחם, שמעון. ביק בכיר בני עדותו. עם עובד (תל-אביב 1980). עמ' 112.
9. ורסס, שמואל. שם. עמ' 113.
10. ביק, יעקב שמואל. שם. עמ' 81.
11. פרידלנדר, יהודה. קול מחצצים. דביר (תל-אביב 1981). עמ' 277.
12. יעלון, דימה. ביק (הסופר המשכילי וחסידיו). עם עובד (תל-אביב 1993). עמ' 43.
13. ביק, יעקב שמואל. שם. עמ' 63.
14. שם. עמ' 67.
15. יעלון, דימה. שם. עמ' 61.
16. ביק, יעקב שמואל. שם. עמ' 65.
17. שם. עמ' 68.
18. שם. עמ' 72.
19. יהודה, מבאי. הסופרים בתקופת ההשכלה. מוסד ביאליק (ירושלים 1976). עמ' 123.
20. ביק, יעקב שמואל. שם. עמ' 112.
21. שם. עמ' 116.

22. יהודה, תמיר. כתבי יעקב שמואל ביק בימיו האחרונים. עם עובד (תל-אביב 2009).
עמ' 76.
23. ביק, יעקב שמואל. שם. עמ' 118.
24. ביק, יעקב שמואל. שם. עמ' 121.
25. שם. עמ' 125.
26. יהודה, תמיר. שם. עמ' 79.
27. ביק, יעקב שמואל. שם. עמ' 126.
28. שם. עמ' 128.
29. שם. עמ' 131.
30. עליאש, דינה. תורת הספרות העברית. דביר (תל-אביב 1948). עמ' 167.
31. ביק, יעקב שמואל. כתבי האחרונים. עם עובד (תל-אביב 1924). עמ' 41.
32. עליאש, דינה. שם. עמ' 173.
33. ביק, יעקב שמואל. שם. עמ' 44.
34. שם. עמ' 48.
35. שם. עמ' 53.
36. בהט, יעקב. ביק: הסופר שנשכח. עם עובד (תל-אביב 1981). עמ' 54.
37. ביק, יעקב שמואל. שם. עמ' 156.
38. בהט, יעקב. שם. עמ' 61.
39. ביק, יעקב שמואל. שם. עמ' 61.
40. שם. עמ' 72.
41. שם. עמ' 75.
42. מנחם, רות. הביוגרפיה של יעקב שמואל ביק. מוסד ביאליק (ירושלים 2004). עמ' 56.

43. שם. עמ' 71.
44. ורסס, שמואל. הסאטירה של ביק. קרית ספר (ירושלים 1983). עמ' 185.
45. ביק, יעקב שמואל. דברי למשכילים. שם. עמ' 172.
46. שם. עמ' 183.
47. סדן, דב. חזיוני היתול. דבריו של ביק על החסידות. מזכיר לוי (תל-אביב 1954). עמ' 99-105.
48. ורסס, שמואל. מגמות וצורות בספרות ההשכלה. שם. עמ' 143-144.
49. ביק, יעקב שמואל. שם. עמ' 191.
50. שם. עמ' 194.
51. ורסס, שמואל. שם. עמ' 142.
52. שלמה, גבריאאל. פעולותיו של יעקב שמואל ביק בתקופת ההשכלה. עם עובד (תל-אביב 1991). עמ' 81.
53. שם. עמ' 104.
54. ורסס, שמואל. שם. עמ' 149.
55. ביק, יעקב שמואל. כתבי האחרונים. שם. עמ' 103.
56. שם. עמ' 108.

המקורות:

1. בהט, יעקב. ביק: הסופר שנשכח. עם עובד (תל-אביב 1981).
2. ביק, יעקב שמואל. דברי למשכילים. דביר (תל-אביב 1933).
3. ----- . כתבי האחרונים. עם עובד (תל-אביב 1924).
4. ורסס, שמואל. מגמות וצורות בספרות ההשכלה. מאגנס (ירושלים 1992).
5. ----- . ורסס, שמואל. הסאטירה של ביק. קרית ספר (ירושלים 1983).

6. יהודה, מבאי. הסופרים בתקופת ההשכלה. מוסד ביאליק (ירושלים 1976).
7. יהודה, תמיר. כתיבי יעקב שמואל ביק בימיו האחרונים. עם עובד (תל-אביב 2009).
8. יעלון, דימה. ביק (הסופר המשכילי וחסידו). עם עובד (תל-אביב 1993).
9. מנחם, רות. הביוגרפיה של יעקב שמואל ביק. מוסד ביאליק (ירושלים 2004).
10. מנחם, שמעון. ביק בכיר בני עדותו. עם עובד (תל-אביב 1980).
11. סדן, דב. חזיוני היתול. דבריו של ביק על החסידות. מזכיר לוי (תל-אביב 1954).
12. עליאש, דינה. תורת הספרות העברית. דביר (תל-אביב 1948).
13. פרידלנדר, יהודה. קול מחצצים. דביר (תל-אביב 1981).
14. שלמה, גבריאלי. פעולותיו של יעקב שמואל ביק בתקופת ההשכלה. עם עובד (תל-אביב 1991).
15. שמיר, תמרה. ביק: הסופר החיי בין שני עולמות. עם עובד (תל-אביב 1999).

يعقوب شموئيل بيق، الأديب الذي مزج بين الحسيدية والتنويرية

ملخص البحث

بيك كان اديب يهودي من افراد حركة الهسكalah في غاليتسيا بفترة نهاية القرن الثامن عشر وبداية القرن التاسع عشر. عرف بيك بانه من الادباء الفاعلين والذين سخروا كل نتاجاتهم لخدمة حركة التنوير تلك.

تناول بيك مصير اليهود ووضعهم الاجتماعي، خصوصا اليهود المندمجين بالمجتمعات الاوربية. ترجم بيك الكثير من النتاجات الادبية للادباء الالمان والفرنسيين الى لغة اليديش. بعد ذلك انهمك بكتابة نتاجاته باللغة العبرية.

بالسنوات الاخيرة من عمره، عارض بيك توجهات حركة التنوير واتجه الى معسكر الحركة الحسيدية واصبح من مؤيديها، الامر الذي اثار استهجان وغضب الادباء من ابناء تلك الحركة. وكان هذا الامر واضحا في رسائل الادباء المتنورين من ابناء جيله وزملائه والرود التي كانت تصدر منه مدافعا عن موقفه.

الكلمات المفتاحية: بيق، أديب. الحسيدية، التنويرية، تأثيرات.

